

Kristina Malmio och Rita Paqvalén

Den oroande, störande och produktiva ambivalensen

Temat för detta nummer av *Avain* är Ambivalens i Finlands svenska litteratur. Ambivalens handlar, enligt definition, antingen om den samtida närvaron av två motsatta drifter eller om en osäkerhet gällande vilken väg man ska välja. Den är ett tillstånd av obeslutsamhet, tvekan, spänning och kluvenhet, en vacklan mellan motstridiga ställningstaganden eller känslor. Redan frågan om ambivalens är i grunden kluven, för begreppet, genom att peka i flera riktningar, undflyr definieringsförsök.

Den kultur vi lever i ofta har uppfattat ambivalens som något negativt. Den har förknippats med svaghet och oklarhet och setts ett hot mot kulturens/ nationens/ folkens enhet, mot den samhälleliga ordningen och mot könssystemet. Ambivalensen är ett skavsår – någonting som oroar och stör, och som man gärna vill komma ifrån eller undvika. Den är ett läckage, ett *varken-eller-* och ett *både-och-varande* som öppnar för en politiskt och estetiskt fruktbar position. Den är området för det som inte går att definiera. I kombination med litteratur är ambivalensen sannerligen stark och produktiv, vilket inte minst olika poststrukturalistiskt färgade studier har visat.

Ambivalens anknyter på många sätt till gränser och annanhet (se *Rajanylityksiä. Tutkimusreittejä toiseuden tuolle puolen*, 2005). Det har också varit den position som den svenska litteraturen i Finland intagit sedan slutet av 1800-talet, en litteratur som har existerat på gränsen mellan det rikssvenska och det finska. Den här *varken-eller-positionen* har genomsyrat litteraturen och den återskapas om och om igen – av såväl författare som forskare. Ambivalens tolkad som *både-och* öppnar däremot för nya sätt att se på gränsvarandet.

Det här numret innehåller fem artiklar, en intervju och fyra recensioner. I de här texterna framträder den produktiva sidan av ambivalens med tydlighet, dvs. dess funktion som både ett stilistiskt grepp och ett analytiskt begrepp. Kluvenheten alstrar på olika sätt såväl textuellt djup som intressanta tolkningar. Den kan existera på vilken nivå som helst i texten och uttrycka och avslöja många olika slags spänningar och motsättningar, såväl litterära och sociala, estetiska, filosofiska, etiska som sexuella. Skribenterna belyser ur olika perspektiv ambivalensens fascinerande rörlighet och den mångfald av former genom vilka ambivalenser i ett verk produceras. Ambivalens är egentligen hela tiden i tillblivelse, den skapas i den rörelse eller process som läsningen utgör.

Ambivalens har ofta uppfattats som en biprodukt av moderniteten, som en förvirring som uppstår när något inte inordnar sig eller alternativt, ingår i flera kategorier samtidigt. Kati Launis visar i sin artikel om Zachris Topelius "Gröna kammarn på

Linnais gård” (1859) hur ambivalens och frågor om makt och ”annanhet” tematiseras i berättelsen. Genom det oklara, dubbla och motstridiga diskuteras i berättelsen en pågående samhällsförändring som handlar om klass och kön.

Eva Kuhlefeldt diskuterar i sin artikel ambivalens gällande maskulinitet och feminitet i Hagar Olssons verk, framför allt i *Det blåser upp till storm* (1930). Det är inte bara romanens huvudpersoner som överskrider könsgränser, utan den könsmässiga ambivalensen är textens strukturerande princip och drivkraft.

Kommunikativ ambivalens, närmare bestämt mötet mellan talspråk och skriftspråk utgör utgångspunkten för Mattias Pirholts analys av Joel Petterssons *Måndagsmorgon* (1921). Pirholt granskar hur Petterssons spänningsfyllda, individuella syntes av skriftspråk och talspråk materialiserar sig i hans text.

Irma Perttula ser i sin artikel hur det sublima och det groteska knyts ihop i Sally Salminens roman *Prins Efflam* (1953) till en ytterst ambivalent väv som gör att läsaren gång på gång ställs inför uppgiften att omvärdera sin tolkningsram, sitt sätt att läsa. Perttula kommer också in på de ambivalenta känslor som Salminens roman väcker hos läsaren.

Dubbelhet och motstridighet är utgångspunkten för Tuula Hökkäs analys av Mirjam Tuominens diktning. Hon visar hur Tuominen i sin produktion, rör sig i gränstrakterna mellan olika språk och modernismer och hur hennes diktning blir en mötesplats för den europeiska, finlandssvenska och finska modernismen på 1950-talet. Hökkä finner ambivalenser i Tuominens diktning såväl i tematik som i dikternas tilltal.

De enskilda artiklarna i *Avain* fokuserar framför allt ambivalenser i skönlitterära texter. Det kan dock konstateras att ambivalenser kan förekomma på alla nivåer av litterär produktion. Ambivalensen kan finnas hos författaren likaväl som hos läsaren. För att inte tala om de ambivalenta känslor författare och verk uppväcker hos forskaren. Och kanske litteraturvetaren i mötet med kluvenheten lyssnar till uppmaningen i den svenska författaren Tomas Tranströmers dikt:

Radikal och Reaktionär lever tillsammans som
i ett olyckligt äktenskap
formade av varann, beroende av varann.
Men vi som är deras barn måste bryta oss loss.
Varje problem ropar på sitt eget språk.
Gå som en spårhund där sanningen trampade!
(ur ”Om Historien”, *Klanger och spår*, 1966)

Avain nummer 3/2011 är en mötesplats för finska, finlandssvenska och rikssvenska forskares tolkningar av den svenska litteraturen i Finland. Diskussionen förs på båda inhemska språken. Vi välkomnar flera dylika möten i framtiden!

Vi tackar Svenska litteratursällskapet i Finland rf. för understödet.